Нарада в бригадній конторі закінчилась, і народ, лапаючи в кишенях сірники та цигарки, щоб уже закурити в коридорі чи на вулиці, потягнувся до виходу.

— Та чи ж треба так! — досадливо клацнув пальцями лівої руки Панас Панасович Варений, бригадир. Жовтавий та плаский, мов давно засушена азовська тарань, з куцопалими руками, схожими на плавці тієї самої тарані, він зараз ладен був, либонь, вкусити себе за лікоть.— Забили памороки теревенями — й вилетіло! А треба ж було з людьми порадитись, треба!

На цей час у конторі зосталися зоотехнік Чхур і агроном Ясненький.

— Ще не пізно покликати назад,— мовив зоотехнік,— хоч і не всі, а повернуться...

Бригадир насупив кущики брів, заперечив:

— Несолідно...

Агроном і зоотехнік уже рушили до дверей, коли почули:

— Стривайте, товариші, одну хвилинку... Сядьте, прошу, не кваптесь.— І, коли вони посідали на стільцях, Варений докірливо сказав: — А про найголовніше забули!.. Про ферми говорили, про механізми не забули, про насіння згадали, про озимі теж, про добрива, про школу передового досвіду, а от про найголовніше ніхто й словом не похопився.

Агроном і зоотехнік сиділи ні в сих ні в тих: що ж найголовніше? Чхур зібрав складки на лобі, ворушив цими так, наче під зморшками звивались думки. А Ясненький став із вигляду печальний, мовби саме він, персонально, завинив у тому, що забули про найголовніше.

— Післязавтра Восьме березня, товариші,— озвався бригадир,— так би мовити, міжнародне свято солідарності трудящих жінок усього світу, а заодно й початок весни. Годилося б, знаєте, відзначити... Й відзначити не так, як завжди, а з вогником, оригінально. Хіба наші жінки не заслужили? Ніде правди діти, мало ми ще вділяємо жінкам уваги. Чи Іван, чи Степан, чи Маркіян — на роботу й з роботи, на тракторі чи на кагатах, а якось і забуваємо, що жінки нас облагороджують... Ось ти зоотехнік,— сказав Чхурові, що, слухаючи, пустив обоє очей під лоба, наче повітряних зміїв у небеса.— Все життя, Трохиме Тодоровичу, зоотехнік, з худобою та скотиною, з твариною та животиною, за ними й жінку свою недооцінюєш, га?.. А ти, Юхиме,— звернувся до агронома Ясненького, що наставив біле личко гострою сокиркою,— за роботою й женитися забув, ходиш у старих парубках... Візьмім для прикладу й мене,— тицьнув пальцем у дошкуваті груди.— На свою жінку Настю Гордіївну гріх скаржитись, але ж хіба чує від мене добре слово? Ото прийду додому, виступлю перед дітьми та перед жінкою, наче на зборах перед колгоспниками...

— Та вже так у всіх ведеться,— запопадливо запевнив Чхур, щоб якось уберегти бригадира від самобичування.— В кожного рильце в пушку. Хоч на Восьме березня треба нагадати нашим жінкам, що вони жінки.

— Авжеж,—згодився агроном Ясненький.—Я в нашому сільмазі бачив дефіцитні парфуми, можна купити...

— Я, мабуть, теж якісь духи чи одеколон...

— Парфуми... Духи, одеколон... Це, так би мовити, мірроприємства по індивідуальному сектору.— Бригадир із запалом ударив кулаком по столу, аж перекидний календар підскочив.— От щось би придумати в масштабі колгоспу, всього села... Крутиться тут у мене одна думка,— посвердлив пальцем скроню, мовби хотів дістатись до живої думки,— хоч із вами пораджусь, коли вже решта народу розійшлась... Гадаєте, я своїй не куплю флакон духів? Куплю... Та це наче якась формальність,

бюрократизм, правда? А хочеться по-святковому, по-весняному, без бюрократизму, га!

— Ага,— засміявся зоотехнік Чхур,— бюрократизм і жіноцтво не в'яжуться купи.

— От читав я недавно в газеті,— розповідав Панас Панасович Варений,— як в Америці вибирали найвродливішу жінку. Й вибрали! Назвали міс Америка... А то, пам'ятаєте, проводився світовий чемпіонат із фігурного катання на льоду, там теж визначали найкрасивішу фігуристку... Діло це для наших країв нове, досвіду ніякого нема, та й клопотів можна зазнати. Але нове, прогресивне завжди трудно пробиває собі дорогу в сільському господарстві.

— Ідею вловлюю! — бадьоро вигукнув зоотехнік.— Чом би нам не спробувати до Восьмого березня обрати в своєму селі міс Телепеньки, еге?

— Правильно! Тільки, може, не міс... Га? Розумієте, в наших Телепеньках ніяких міс немає. Немає жодної...

— Таки нема,— згодився похмурий агроном Ясненький.— У нас хто? Трудовий народ. Ланкові чи рядові члени ланок. Доярки, свинарки, телятниці, вчительки. Дівчата й жінки, а також баби... Ні однісінької міс немає... І добре! Бо хто б у колгоспі робив, якби в нас завелися всякі міс! Посипалися б усі наші плани й соціалістичні зобов'язання! Якби навіть на розплід завелась яка-небудь міс, то довелося б виполоти її з нашої трудової ниви!

— Може, й не виполоти,— заперечив бригадир.— А тільки б ми не допустили до такого становища, бо, либонь, довелося б і квитком декому розплачуватись... Так що міс Телепеньки відпадає, ця ідея не з нашого поля.

— З чужого,— прямо сказав агроном Ясненький.— Міс — завжди елемент нетрудовий, а ми повинні шанувати жінок працьовитих. У яких мозолі позапікались не тільки на долонях, а й на серці.

— А чом би не вибрати з-поміж нашого дівоцтва найвродливішу? — вигукнув зоотехнік Чхур.

— Таку, що всім телепеньківським хлопцям сниться? — буркнув агроном.

— Ага!

— Таку, що їй проходу не дають — ні в клубі, ні в автобусі?

— Ага!

— Таку, що й діди покашлюють їй услід?

— Ага!

— Таку не можна,— заявив агроном Ясненький.— Якщо не хочемо, щоб нас звинуватили у втраті відповідальності. А також у розпалюванні нездорового ажіотажу. Бути найвродливішою — хіба тут в якась заслуга даної особи? Тут заслуга тільки батька й матері. А якщо, не доведи господи, заслуга не батька, а сусіда чи якогось заїжджого молодця? Як тоді поставляться маси?

— Треба, либонь, вибирати,— озвався бригадир Варений,— не за ознаками зовнішньої краси, а за ознаками краси внутрішньої.

— Так,— згодився зоотехнік.— Щоб людина була внутрішньо красива й морально багата.

— А чи не можна так, щоб внутрішня не розходилася з красою зовнішньою?

— Е-е, товаришу Ясненький,— мовив зоотехнік.— Не можна йти на налигачі в зовнішньої вроди... Не можна! Тут можуть трапитись непередбачені непорозуміння. Внутрішнє багатство й моральна велич — ось наш критерій! Ось візьмімо Дуську Підлящук, нашу продавщицю в промтоварах. Красива. Вже третього чоловіка поміняла. Що найкраще за прилавком у нашому магазині? Хіба якийсь ширпотреб? Ні, найкращий товар, хоч державний Знак якості став, за прилавком — сама Дуся Підлящук. Вродлива, нічого не скажеш! А де її внутрішня краса й моральне багатство, коли вона продає зуби всім шоферам району, області і республіки?

— Еге ж, за Дуською водиться...

— А хто гарантує, що завтра не водитиметься?

— Маємо зважати на все,— озвався бригадир Варений.— І на трудові показники. І на вроду. І на моральне обличчя. І які стосунки з сусідами. І яка сім'я, і скільки дітей... Візьмімо Ганьку, телятницю. З лиця — хоч воду пий. І досі ніхто не переспіває Ганьку, навіть радіо й телевізор. Показники на фермі? Високі. Хазяйка вдома, стару матір доглядає; А живе з чоловіком шостий рік — і досі на дитя не спромоглась. Трудно сказати, хто винен у сім'ї, а тільки кандидатуру бездітної Ганьки як ми можемо висувати? За що будемо агітувати її прикладом? Куди й до чого закликати?

Березневий вітрець уривався в одчинену кватирку, пахнучи вербовою корою та вогкою відталою землею. Тоненькими ріжками догори перевернувшись, сріблився місяць над вершками чорних дерев. Троє чоловіків у бригадній конторі о цій пізній порі ворушили мізками, і, мабуть, якби хто пильно прислухався, то почув, як ворушаться думки у Вареного, мов сухе бадилля в лузі, а думки в зоотехніка Чхура

шарудять, мов річкова рінь під ногами, а в агронома Ясненького — шелестять, як перше зелене листячко на гіллі.

— Може, Катерину Осьмак? — несміливо порушив тишу агроном, якого в цій розмові брала нетерплячка, підганяла, мов норовистого лошака.— Й коса в неї довга, не обрізана. Й одягається не так, як ото одягаються фарбовані дармоїдки. Після десятирічки пішла на ферму. Друге місце серед доярок району. Відзначимо — всі дівчата рівнятимуться на неї.

Пролунав різкий кістяний звук — зоотехнік заперечливо клацнув пальцями:

— Кандидатура відпадає...

— Чому? Хто ж тоді більше заслуговує?

— Катерина Осьмак і справді, може, кандидатура номер один. А батько в неї хто? Столяр — першої руки, такого майстра удень із вогнем не знайдеш. Але ж тримається за оковиту, як чорт за грішну душу, по коліна ходить у горілці. А хіба його тінь не падає на дочку? Відзначимо Катерину — й батько подумає, що потураємо, що благословляємо його на слизьку доріжку...

Віяв у кватирку березневий вітрець, нагадуючи про весну. Обличчя Вареного, бригадира, темніло, мов вощина, з якої викачали мед, а очі скидались на бджілок, охлялих за холодну й голодну зиму. Погляд агронома Ясненького виражав важкий, як жорна, острах: не припуститися б помилки у ці відповідальні хвилини. А от блакитна поверхня очей зоотехніка Чхура вигравала сонячними зайчиками, які, либонь, ішли з самісінької гарячої душі.

— Є! — переможно скрикнув він.

— Знову прожект?

— Ні, Панасе Панасовичу, не прожект, а реальність наших планів!

— Жени свою ідею.

— Ольга Селех!—торжествував зоотехнік.— Чим не ідея!

— Нівроку ідея... Скільки ж це надоїла вона від кожної фуражної корови?

— Розливне море!

— Завжди — на Дошці пошани, активістка, депутат сільради, депутат райради. Обласна газета згадувала недавно. Міцна сім'я, двоє дітей, обоє ходять до школи. Чоловік на машині робить,— міркував уголос бригадир Варений,— у чарку не заглядає, до чужих молодиць не вештається. Ніяких сварок у сім'ї не чути. З сусідами живуть у мирі-злагоді... Нову хату збираються ставити — вся документація на будівельні матеріали в ажурі, я сам цікавився... Сміливо можна висувати й рекомендувати на міс Телепеньки, чи то пак — на достойну трудівницю!

— Так-то воно так,— мовив насуплений агроном Ясненький, і його кострубаті брови ворухнулись, як два голчасті їжачки в листі.

— Є сумнів якийсь? — ураз зів'яв бригадир.— Авжеж, краще сім разів одміряти — й ні разу не відрізати, кажіть.

— Пора яка тепер? Весна, ожеледиця... Прямо скажу, що для тваринництва нашого колгоспу пора наступила складна... Корми в нас іще є, але чи вистачить? Доведеться прикуповувати... Отел уже почався, надої падають.

— І що? — півником проспівав Чхур.

— Розумне слово каже агроном, треба послухати! — очікувально хмарився бригадир. — Значить, кормів обмаль, почався отел, падають надої... Добре, що ниньки Ольга Селех попереду, а завтра? Тільки ми висунемо її на посаду достойної трудівниці на честь Восьмого березня, а в неї надої візьмуть і впадуть, що тоді? Хіба люди не колотимуть нам очей? Добре, якщо тільки свої сільські, а якщо і в районі помітять? І спитають, чом недодивились? Та поставлять нам на вид, що роздуваємо авторитети, станемо посміховиськом на весь район!

— Але ж, Панасе Панасовичу! — скрикнув Чхур, бігаючи по кабінету. — Але ж!..

— Корми й погодні умови таки можуть підвести кандидатуру,— заперечив бригадир Варений.— Маємо зважити всі обставини.

— В мене теж є ідея,— сказав агроном Ясненький, і зморшки на його обличчі опромінились усміхом.

— Як звати вашу ідею?

— І не повірите, мабуть, Панасе Панасовичу...

— Повірю, кажіть.

Агроном підійшов до вікна, задивився в темряву ночі, посмуговану чорними скелетами дерев. Обернувся — дрібні й жовті, як зіпсований горох, очі світились незвичайною урочистістю.

— Пропоную Мартоху Шарабуру!

Від здивування нижня губа в бригадира Вареного відвисла й жалібно затремтіла, наче самотній листок на пронизливому осінньому вітрі...

— Та вона ж стара баба! — вихопилось у зоотехніка Чхура, який сполотнів од почутого.— Та не буде баба дівкою! Ото й справді, що міс Телепеньки! Тільки на мітлу її треба посадити! Або в ступу! Або на кочергу!

— В чому ідея... вашої ідеї? — оговтуючись, поспитав бригадир, хоч обличчя його жовте й зоставалося скривленим, наче він обпікся вогнистим перцем.

— І добре, що не буде дівкою! — похмуро мовив агроном до ошелешеного зоотехніка Чхура.

— Що ж тут доброго?!

— Значить, не підведе. Значить, не знеславить. Значить, залишиться при тій славі, що нажила раніше, за свого дівоцтва та жіноцтва.

— Баба Мартоха не знеславить, це вже точно,— з таким сарказмом згодився Чхур, що, либонь, від ядучості того сарказму могли б зів'янути вазони на підвіконні.

— Так, Мартоха Шарабура зостанеться при тій славі, яку нажила! Згадаймо, які вона мала колись урожаї сої та чумизи! А потім хіба не шанували її за кок-сагиз? А яких домагалась центнерів на цукровій плантації! А потім скільки мала кукурудзи по всій площі, закріпленій за ланкою! Та вона цю королеву порала й квадратно-гніздовим способом, і всякими способами! Якби інші жінки тепер так робили в колгоспі, як колись Шарабура, то де вже ми були б!

— Старенька вже,— спромігся на боязке слово зоотехнік Чхур.

— Зате й досі внутрішньо красива та морально багата! — гримів агроном.— Завтра в неї трудові показники не впадуть, Мартоха й завтра залишиться із своїми старими показниками. Й до неї не липнуть заїжджі шофери з усього району, а також інших союзних республік! Ніхто не скаже, що розбещена чи розпутниця — ні сьогодні не скаже, ні завтра. А що дітей та онуків не мала, завжди жила самотиною, тільки з ударною роботою зналась, то хто її підведе? Ніхто, а ударна робота тим більше!

— Як же назвемо її на честь свята? — переможений, здаючись, запитав зоотехнік. Він до глибини душі вражений був тим, що його дівчата й молодиці програли в цій заочній суперечці з бабою Мартохою Шарабурою, яку він, молодий, не завжди й помічав серед сільського люду, бо серед того люду ой скільки ж було вогнистооких, рум'янощоких, червоногубих, скільки було вродливих та миловидних, скільки було вигинистих станом та звабливих ходою!

І тоді обізвався бригадир Варений, який досі мовчав:

— Хай умовно поки що називається міс Кукурудза.

— Але ж немає в нас ніяких міс у Телепеньках, ж однісінької нема,— без ентузіазму нагадав зоотехнік.— Просто доярки, свинарки, телятниці.

— Так назвемо, щоб засекретити, щоб таємницею зосталось для села, а найперше — для жіноцтва. Умовно!

— Хіба що умовно...

— Розсекретимо в клубі на святковому зібранні — от народ зрадіє!

Спинившись на Мартосі Шарабурі, зітхнули, наче гору з плечей зняли.

— Головне, ніхто з наших жінок не позаздрить: чому, мовляв, обрали Гальку, а не мене, чому, мовляв, висунули Зіньку, а не Дуньку. Висунули на цю посаду Мартоху Шарабуру — й комар носа не підточить. А молоді ще встигнуть! Потім буде у нас яка-небудь міс Пшениця, там, дивися, міс Капуста чи міс Гречка, ого! — так уже на вулиці гомонів бригадир Варений. І перед тим, як розпрощатись і розійтись по домівках, сказав:
— Дивіться ж, не забудьте, не проговоріться: умовно — міс Кукурудза!

— Не забудемо,— непевно пообіцяв засмучений зоотехнік.

— Колгоспні таємниці берегти не вперше,— бадьоро мовив агроном.

— А я завтра підскочу на газику в головну контору колгоспу... Знаєте, все-таки це тільки наша ініціатива, треба узгодити, ще невідомо, що начальство заспіває, що правління скаже...